

ПРИНОСЕН ТРУД ЗА ТЕОРИЯТА И ПРАКТИКАТА НА ЕЗИКОВОТО ОБРАЗОВАНИЕ

(„Приноси към теорията и практиката на езиковото образование“.
Сборник в памет на проф. Кирил Димчев, Булвест 2000, София, 2015, 559 с.)

Ваня Кръстанова

Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

През декември 2015 г. излезе сборникът „Приноси към теорията и практиката на езиковото образование“ в памет на проф. Кирил Димчев – изтъкнат учен, талантлив преподавател, изследовател и интелектуалец с безспорен авторитет в академичната и образователната общност. Книгата впечатлява не само със сериозния си обем от 560 страници, но и с високата научна стойност на изследванията, намерили място в нея.

Многоплановостта на отношенията език – култура – образование сродява 45-те статии в сборника, в които се прочуват техни разнообразни проявления от съвременни научни позиции. В сборника са включени теоретични и теоретико-приложни изследвания на видни езиковеди, методици и специалисти в областта на езика и на образованието. В контекста на съвременните научни тенденции са анализирани лингвистични парадигми, обосновавани са методически платформи, очертани са модели и са набелязани стратегии за преподаване и овладяване на езика. Общото в многообразните подходи на авторите е по отношение на научното интерпретиране и критичното анализиране на значими за теорията и практиката въпроси, свързани с езика, личността, културата и съвременното обучение.

В тематично отношение материалите са обособени в 5 основни съдържателни ядра. Във всяко от тях са разгледани актуални и продуктивни за лингвистиката и езиковата методика проблеми.

В първия тематичен блок „Проблеми на езиковото образование“ статиите извеждат ключови въпроси за съвременното езиково обучение. Една от пресечните точки между лингвистиката и езиковото обучение е учебната програма по български език в средното училище. Чл.- кор. проф. Емилия Пернишка аргументира становището си за преосмисляне на учебната програма по български език и литература (БЕЛ), така че бъдещият образован гражданин да има поглед върху когнитивната и културната същност на езика, върху историческия му развой, върху ролята на езика в индивидуалното общуване и в социалната практика. В допълнение към тази проблематика акад. проф. Михаил Виденов набелязва конкретни промени за подобряване на родноезиковото обучение, като: увеличаване хорариума по български език в гимназиалния курс, изучаване основно на функционална стилистика в горен курс, тясна специализация на учители, преподаващи в училище само български език. Според учения промени се налагат и в университетските българистични дисциплини, които трябва да са по-тясно обвързани с проблемите на училищното обучение, за да се засили ролята и значението на университетския курс по методика на обучението по български език (МОБЕ). Теоретичното изследване на проф. д.п.н. Яна Мерджанова е програмен опит да се обоснове една „метаметодика“ на обучение, интегрираща частните методики. Ядрото на метаметодиката представлява съвкупност от базови методически подходи, чиято цел е формиране на трансверсални компетентности на ученика и развиване на уменията му да ги прегрупира и комбинира по различен начин. Непрекъснатият спад в равнището на българската просвета през последните 25 години е във фокуса на изследването на проф. д-р Христина Пантелеева. Кризисната ситуация в образованието у нас е императив за решителни реформи в системата на обучение, чийто инициатор трябва да е МОН, е водещата постановка на авторката в материала.

Вторият тематичен блок „Езиковедски проблеми“ съдържа 8 статии с разнообразна по характер лингвистична проблематика, проучвана и интерпретирана в полето на различни науки за езика. Проф. д.ф.н. Мария Попова проследява появата и развитието на терминологичните банки. Тя анализира някои аспекти от тяхното функциониране, които ги определят като огромни, надеждни и необходими източници на информация за развитието на науката, образованието и обществото. Трансформациите на лингвистични елементи в металингвистични при предаване на езикова информация в диалогичното речево общуване с акцент върху глаголните метаструктури са обект на проучване от проф. д-р Марияна Стефанова. Актуалността на изследването е свързана с функционалния подход за изучаване на речевото общуване, защото мета-

езиковите глаголи позволяват на участниците осъзнато да моделират ефективността на речевата интеракция. През последните години в съвременната лингвистика се налага отчетливо тенденцията за проучване на езиковите картини на света, на универсалните културни представи, изразявани чрез езика, на базовите концепти, сродяващи националните модели. Българската езикова картина за света е обогатена с проучване на понятието „чест“, проведено сред представителна група български студенти от проф. д-р Петър Сотиров. Анализът на българската представа за съдържанието на понятието разкрива някои черти от културно-стереотипен характер. В обсега на изследването на проф. д.ф.н. Ангел Ангелов са „лъжливите приятели на преводача“, които той анализира като прояви на междуезикова омонимия или междуезикова полисемия и подплатява с ексцерпиран материал от различни езици. В статията на доц. д-р Андреана Ефтимова, основана на изследване на медийни текстове и на студентско анкетно проучване, се анализира употребата на формите на множественото число на абстрактните съществителни. Авторката аргументира становището си, че явлението може да се интерпретира като семантична транспозиция в резултат от конкретизация на отвлеченото значение на абстрактните съществителни, а не като стилистична употреба на множествено число. Социолингвистичен и лингвистичен анализ на Българо-чешкия разговорник, написан от Ян Вагнер през 1884 г., е предложен от проф. д.ф.н. Диана Иванова, която откроява заслугите на автора за популяризиране на българския език сред чехите. Интересни особености в морфологичната система на говора (принадлежащ към рупската диалектна група) на ксантийското село Еникьой (Кръстополе) са описани от доц. д-р Марияна Витанова, а статията на Милена Йорданова представя вижданията за турския падеж в руската туркологична школа, въз основа на които тя обосновава модел за преподаване и овладяване на категорията падеж.

Третият раздел „Проблеми на обучението по български език и литература в средното училище“ включва 18 статии, в които се прави детайлен разрез на обучението по роден език и литература от I до XII клас. Разделът започва с анализа на един ключов за обучението проблем – комуникативната компетентност в контекста на езиковото учене и преподаване. Доц. д-р Нина Герджикова разглежда три измерения на комуникативната компетентност, чиято реализация означава цялостна промяна в структурирането на учебното съдържание и в провеждането на учебните часове. Проблемът за читателската култура и равнището на формираност на уменията на учениците за самостоятелно четене през погледа на родителите е основен за проучването на проф. д.п.н. Нели Иванова. Нейните изводи и обобщения засягат съществени въпроси за съпричастността на родителите към процеса на обучение на децата им. Темата за преразказването в начален курс е централна за три от статиите, в които: се предлагат идеи за работа и конкретни педагогически подходи

за усъвършенстване комуникативните умения на учениците (доц. д-р Станка Вълкова), представя се теоретичен модел на експериментално обучение по български език като пръв език, чиято цел е формиране на интегрален тип компетентности (доц. д.п.н. Мариана Мандева), проучва се ролята на интерактивното обучение за развитие на речевата компетентност на учениците (Силвия Терзийска). Изучаването на ономастика в началното училище дава възможност да се използва нейният образователен и възпитателен потенциал, е водещата постановка, аргументирана от доц. д-р Мария Петрова в статията й. Кръгът от актуални проблеми на обучението по БЕЛ в начален курс включва още: правописната култура на учениците, разгледана в теоретико-приложен план от доц. д-р Левчо Георгиев; технологията за развиване на функционалната и емоционалната грамотност в мултикултурна среда, предложена от д-р Румяна Нешкова; дидактическата технология за формиране на рецептивни и репродуктивни умения на учениците от I до IV клас, апробирана от Йорданка Николова.

Теорията и практиката на обучението по БЕЛ в средния и горния училищен курс се разглеждат обстойно в статиите на специалисти в тази област. Ресурсите на когнитивния подход, които могат да подобрят обучението по български език в съвременния мултикултурен контекст, се анализират от доц. д-р В. Кръстанова. Пунктуационната култура на учениците, изследвана чрез уменията им за правилна употреба на запетая в сложното изречение, се коментира от доц. д-р Пенка Гарушева и Таня Конарска в разработката им по проблема. Доц. д-р Красимира Алексова проучва в съпоставителен план лингвистичните концепции за преизказните глаголни форми в учебниците по български език за VII клас, като ги оценява и съотнася с постиженията на съвременната българистика в областта на преизказването. Доц. д-р Ганка Янкова разглежда наболелия въпрос за разминаването между учебното съдържание по роден език в IX – XII клас и формата на държавния зрелостен изпит. Тя предлага методически идеи за решаване на този проблем. Груповата работа по проекти в обучението по роден език създава условия подрастващите да развиват умения за работа в екип, което подпомага социалната реализация на учениците, изяснява в статията си д-р Фани Бойкова. Един концептуален анализ на методическите възгледи за ОБЕ от края на XIX и началото на XX век прави д-р Иван Чолаков в предложението от него материал.

Идеята за културата като фокус в езиковото и литературното образование сродява статиите на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова и доц. д-р Соня Райчева. Проф. Крумова разглежда благословиите като извор на езикова и културна информация за света на българина, чието изучаване допринася за изграждане на положително отношение у младите хора към наследените културни ценности, а доц. д-р Соня Райчева обосновава тристепенен модел за усвояване на културологични компетентности от студентите – бъдещи учите-

ли. Естетическите механизми, чрез които метафората „Златна Добруджа“ се превръща в литературно-политическа митологема, се проследяват от Румяна Лебедова в материала ѝ. С анализ на обвързаността между развитието на методиката на литературното образование и подбора на учебното съдържание през периода 1878 – 1944 г., направен от **д-р Екатерина Петкова**, завършва най-големият раздел от сборника.

Четвъртият тематичен блок „Проблеми при изучаването на българския език като втори и като чужд език“ обединява разработки, в които е споделен опитът на специалисти в областта на преподаването на родния ни език на българи в чужбина и на чужденци в България. Проф. д-р Росица Пенкова представя пилотно изследване върху web 2.0 инструменти за дистанционно обучение, основани на взаимодействието между два изучавани езика, предназначени за ученици от българските общности в чужбина. Мултикултурната и мултилингвистичната ситуация в България през последните години налага гъвкав подход в езиковото обучение. От такава позиция доц. д-р Катя Исса обосновава три специфични начина за преподаване на български език – на чуждестранни студенти, на имигранти и на бежанци. По същество това са три подхода, адекватни на обществените потребности и личните интереси на обучаваните. Необходимостта да се създаде специална методика за изучаване на българския език като втори език, разглежда Милка Харизанова в материала си, като подкрепя разсъжденията си с автентични текстове на ученици билингви, включени в рубриката „Езикова работилница“⁽¹⁾. За по-резултатно овладяване на българския език от чуждестранните студенти доц. д-р Евгения Димитрова и д-р Румяна Йорданова представят два разработени от тях електронни ресурса за дистанционно обучение, единият от които е свързан с именната ни система, а чрез другия се проверява равнището на владение на българската граматика на ниво А2 и В2. Традицията в обучението по български език като чужд, пречупена през призмата на учебника „Български език за чуждестранни студенти“ и помагалото към него⁽¹⁾, се анализира от д-р Бонка Василева. Тя изтъква предимствата на първата методическа система за обучението на чуждестранни студенти на български език, която е в основата на съвременния образователен процес. В този раздел са включени и разработки за преподаването на българския език зад граница. Ирина Платонова представя своите виждания за дидактическият потенциал на вестниците в обучението по български език в Московския държавен университет и програмата на специалния курс си, в чийто обхват влиза езикът на българската преса. Юлия Григоренко спира вниманието си върху представянето на перфекта в практическите учебници по български език за чужденци, като обръща внимание на някои негови лексикални маркери.

Генетичната свързаност между обучението по роден и по чужд език се проявява експлицитно в **последния тематичен блок „Проблеми на чуждоези-**

ковото обучение“. Разделът включва разработки на специалисти по френски, немски, английски и руски език, които поставят актуални въпроси, свързани с теорията и практиката на овладяването на чужд език в България. В статията си проф. д-р Димитър Веселинов проследява иновациите в чуждоезиковото обучение и набелязва посоките на научните изследвания в тази област. Доц. д-р Антония Радкова характеризира и анализира в материала си основните концептуални модели, описващи езиковото обучение от две гледни точки – на философските им основи и на формата, в която те представят езиковото обучение. Ресурсите на лингвокултурологията, като интердисциплинарна област на знание, за обновяване на чуждоезиковото обучение са в обсега на изследване на д-р Гинка Димитрова и доц. д-р Доротея Цацова. Д-р Гинка Димитрова представя интегралния характер и практическите измерения на лингвокултурологията в областта на интеркултурната комуникация и обучението по чужд език, а различни модели за ефективна педагогическа практика, съдържаща лингвострановедски компонент за повишаване на мотивацията на учениците при изучаването на чужд език, са разработени от доц. д-р Доротея Цацова. В тясна връзка с предходните изследвания е проблемът за межкултурната компетентност в обучението, детайлно разгледан в теоретичен план от проф. Павлина Стефанова и подкрепен с примери от нейния регионален учебен комплекс по немски език (V – VIII клас) за българското училище и с резултати от емпиричното ѝ изследване на представата за Германия у нас през последните 20 години. Проф. д-р Елена Хаджиева изследва межкултурния диалог, чрез който се осъществява комуникацията в различните сфери на живота, през призмата на речевите етикетни единици и нормите на етикетното поведение на чуждата култура. Процесите при усвояване на първия и при овладяване на чуждия език, които се основават на вътрешния мотив на думите и които могат да бъдат използвани в чуждоезиковото обучение и при съставянето на учебници, са очертани и подробно анализирани от проф. д-р Пенка Пехливанова. Сложната и динамична връзка между национално и глобално се проследява чрез изследване на мотивационните фактори при овладяването на българския и английския език (като втори) от студенти в статията на д-р Росица Кючукова. Д-р Росен Стоичков обосновава необходимостта от преосмисляне на преподаването и ученето на чужд език в ситуацията на глобализация и многоезичие, което изисква една обогатена представа за езика, надхвърляща структуралистичния когнитивизъм и развиваща се в посока на по-широк социосемиотичен възглед. В статията си Милена Палий предлага пътища за по-лесно усвояване на езиковия материал по руски език като втори език, които са съобразени с класическата методика и които отчитат специфичните условия на обучение в Украйна, Беларус и България.

Освен строгото научно съдържание в сборника е включена уводна първа част „С почит и признателност“, в която Нели Йорданова, доц. д-р Ган-

ка Янкова и доц. д-р Катя Исса споделят свои лични впечатления, спомени и оценки за човека и учения Кирил Димчев и подчертават неговия принос за развитието на българската методическа наука. Композиционната рамка на сборника се „затваря“ от статията на доц. д-р Илияна Горанова, представяща проф. Димчев като виден методик, лингвист и учен с безспорни заслуги към ОБЕ и към езиковото образование. В края на книгата е поместена подробна библиографска справка на научните трудове и учебните пособия, които проф. Димчев издава през близо петдесетгодишния си професионален път.

Сборникът в памет на първия професор по МОБЕ има безспорен принос за проучванията в областта на езиковото образование и на лингвистиката. Неговият адресат са специалисти по езикова методика, педагогика, лингвистика, експерти, учители, студенти, както и всички, които се интересуват от съвременните проблеми на езика и на езиковото образование. Стилното художествено оформление на сборника, дело на издателство БУЛВЕСТ 2000, напомня за проф. Кирил Димчев, който изгради европейски съизмеримото битие на МОБЕ и остави дълбока диря в науката ни.

БЕЛЕЖКИ

1. Имат се предвид учебникът на Илиева, Д. Е. Кирякова, Ст. Михайлова „Български език за чуждестранни студенти. Учебник за подготовителния курс на Института за чуждестранни студенти“. Наука и изкуство, София, 1969, 1972, 1974, 1977 (ред. 1984), и помагалото на Р. Макреева „Примерни разработки на уроците от първата част на учебника по български език за чуждестранни студенти“, Институт за чуждестранни студенти „Гамал Абдел Насър“, София, 1974.

✉ **Dr. Vanya Krastanova, Assoc. Prof.**
University of Plovdiv “Paisii Hilendarski” – Branch Smolyan
32, Dicho Petrov Str.
4700 Smolyan , Bulgaria
E-mail: vanyakr@abv.bg